

מעשה שהיה

שותפים לנזק הרב אריה ליכטנשטיין

את עגמת
הנפש שהיתה
לר' שמואל

ומשפחתו אין לתאר ואין לשער.

הם עמדו חסרי אונים על יד מדרגות מעון הקיץ שלהם. את כל מטלטליהם השאירו הם ברכב. בין כך אין להם להיכן להכניסם.

- נראה לי שאין לנו ברירה. עלינו לחזור אל העיר... - הכריז אבי המשפחה.

- ומה נעשה בעיר? - התאונן שלמה בן השבע.

- מה שעושים כל אותם אנשים שנשארים בקיץ... יותר מזה, מה שחשבנו לעשות בחציו השני של הקיץ!

בינתיים הופיע מנהל המשק של מעונות הקיץ. הוא נכנס אל הבית. כשיצא, היו פניו מכורכמות. הכל הבינו שאין לו פיתרון עבורם...

- בכדי להכשיר את הבית למגורים, עלינו לעבוד כאן למשך שבועיים לפחות... אני לא רואה פיתרון אחר - אמר.

הילדים בכו. רעיתו של ר' שמואל כססה את ציפורי ניה בעצבנות. היא ניסתה לומר כל הזמן לילדים 'גם זו לטובה', אך היה זה מן השפה ולחוץ.

בתוך תוכה היא היתה בעצבות גדולה. כמה ייחלה וכמה ציפתה כבר שיבואו ימי הקיץ. השנה, לאחר שנים רבות, הם קנו כבר בית בהרים וציפו לשהות בו במחצית הראשונה של ימי הקיץ.

ואם לחשך אדם וישאלך: מדוע רק במחצית הראשונה נה? פשוט מאד. ר' שמואל קנה את מעון הקיץ בשותפות עם אחיו מלייקוד.

וכך הם סיכמו ביניהם: ר' שמואל ישתמש בו בחצי הראשון של הקיץ, ואילו האח מלייקוד - אשר שם הישיבות מסיימות את חק לימודיהן רק בתשעה באב - ישתמש בבית בחציו השני של הקיץ.

***

בעוד המשפחה עושה את דרכה אל העיר בחזרה, שבר פתאום שלמה את השתיקה הרועמת ששררה ברכב.

- טאטי! אז על חשבון מי יהיו השבועיים שאי אפשר להשתמש בבית?

- מה הפירוש?

- על חשבון מי? האם אנחנו הפסדנו את כל השבועיים מהחצי הראשון שלנו? כך שישארו לנו פחות משלשה שבועות להשתמש בבית.

פסקי דינים

דיני קנין גורל א' הרב חיים קאהן שליט"א

הדין בכללו ובדיני ממון

מקור הדין:

מציינו בכמה מקומות בתורה שסמכו על הגורל, כגון בעבודת בית המקדש לקבוע ביום הכיפורים את השעירים לד' או לעזאזל¹, לקבוע את הרע"ג ליום העודפים על הבכורים שהוצרכו לפדות עצמם², ואף בדיני נפשות כגון במיתת עכ"פ³, וכן בעניני ממון כגון חלוקת הארץ לשבטים⁴.

מהות הגורל:

התורה הזהירה על חומר הגורל כמו שאמר יהושע לעכן 'אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל'⁵, וכן דרשו חז"ל על הפסוק (במדבר לד, ב) 'צו את בני ישראל ואמרת אליהם' שנאמר על חלוקת הארץ להזהיר את בני"ד שלא להוציא לעז על הגורלות⁶.

על פי האמור, כתבו הגאונים 'שאין הגורל אלא מפי שמים'⁷, ומהאחרונים יש שהוסיפו לבאר כי ראינו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל באשר נעשה בלי מחשבות אדם ופעולת אנוש מצד התחכמות וכו' [מפני שקרוב הדבר שאם הגורל כהוגן ידבק בו השגחה עליונה⁸.

סוגי הגורל שהוזכרו בתורה נעשו ברוה"ק ועל פי הדיבור, ולכן האריכו האחרונים באיזה אופנים נכון לסמוך על סוגי הגורל שנהגו לסמוך עליהם וכדוגמת דברי הרמ"א ש'מותר לומר לתינוק פסוק לי פסוקי'⁹, שכתב הש"ך שנה"ש שב כעין נבואה שמותר לסמוך עליו לעתיד¹⁰, ואינו נוגד מה שהזהירה התורה 'תמים תהיה עם ד' אלוקיך'¹¹.

הגורל בדיני ממון:

הגורל בכללו

הגורל בדיני ממון מברר את הזכויות בנכסים משותפים, כגון בחלוקת ירושה, חלוקת שותפות או שכנים¹², וכן דנו הפוסקים האם הגורל מועיל להכריע בין התובעים למי מגיע זכות מסוים כגון זכות שררה¹³. כל זה, הן שבאו לחלוק בגורל מרצון עצמם, או שהדין נותן לברר בגורל כדי למנוע מריבה¹⁴, וכפי שיבוארו פרטי הדין להלן.

חלוקת הארץ

חלוקת הארץ לשבטים נעשה על ידי גורל ורוה"ק, שאלעזר הכהן שאל באורים ותומים והממונה טרף בקלפי¹⁵, ובזה זכה כל אחד בחלקו בארץ ישראל¹⁶.

חלוקת ירושים ושותפים

בגמרא למדו מחלוקת הארץ על פי גורל לחלוקת ירושה שאם האחים ביררו חלקים שווים¹⁷ אבל לא השתוו מי יקח איזה חלק מועיל הגורל לזכות בחלקו בנכס המשותף של הירושה¹⁸, וכתבו הראשונים שכן הדין בחלוקת שותפות¹⁹, ואע"פ שלא השתוו ביניהם איך לחלק, אין בחלוקה ע"פ גורל משום אסמכתא²⁰. ברם, לעומת הגורל של חלוקת הארץ שהיה ע"פ רוה"ק, הגורל שלנו אינו ע"פ רוה"ק ומתקיים עם ה'הנאה' שהסכימו לציית לגורל²¹, ברם נחלקו הראשונים בכוח הקנין של הגורל, וכמה שיטות בדבר.

קנין או בירור

יש סוברים שנלמד מחלוקת הארץ שגורל יש לו עיקר, שעל פיו קנו את חלקם בארץ ישראל בקנין גמור, ולכן אף הזוכה בגורל שלנו קונה את חלקו בקנין גמור כי בהנאה שהסכימו לציית לגורל מקנה כל אחד לחבירו בלי צורך לקנין נוסף²², ויש סוברים שהגורל שלנו מועיל רק לברר את חלק הזוכה שיוכל לילך ולעשות בו קנין לזכות בה אפילו שלא בפני האחרים בלי הסכמה נוספת, אבל לא די בהנאה לציית אהד"ל שיקנה בגורל קנין גמור בלי קנין נוסף²³, והוסיפו הפוסקים שלכן לפני שעשה הקנין יכולים שאר האחים או שותפים לחזור בהם מהחלוקה²⁴. כתבו המפרשים שמ"מ בחלוקת ארץ ישראל לכו"ע זכו בגורל קנין גמור בחלקם²⁵.

לדינא

לדינא נחלקו הפוסקים האם גורל קונה או מברר²⁶, יש שכתב שהעיקר שגורל קונה ואין המוחזק יכול לומר קי"ל²⁷, ויש שכתבו שזה ספיקא דדינא²⁸. ויש שדן בזה האם מועיל לקנין מצד סייטומתא כי נראה שנהגו רק לברר בלבד ע"פ גורל ולא לזכות בו²⁹.

[1] ויקרא ט"ו. [2] ראה סנהדרין י"ז א'. [3] יהושע ז'. [4] במדבר כ"ו, יהושע י"ח. [5] סנהדרין מ"ג ב'. [6] פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר פרשת מטעי דף קמ"א עמוד ב'. [7] שו"ת הגאונים (הקצרות) סי' ס', שו"ת הגאונים תרמ"ה סי' נ"ז, ובשדי חמד כללים מערכת גימל סי' י"ד. [8] שו"ת חוות יאיר סי' ס"א. [9] יו"ד סי' קע"ט סעיף ד'. [10] שם סי' ס"ה, ועיי"ש בב"ח שאף למשמעות דברי הרמב"ם שרק לסימן מותר, היינו לסתם אנשים אבל לאנשים שכל מעשיהם ועניניהם ע"פ רוח הקודש מותר לסמוך אף לעתיד, ובערך לחם למהריק"ש כתב שמותר (לכו"ע) לפתוח המשך ההערות בעמוד ב'

קו ההלכה

אחריות

ראובן נזקק לסך 5,000 דולר מיידית. שמעון ידיו הסכים להלוות לו סך זה, אך דא עקא שדר הוא בעיר אחרת ואין לו דרך הכיזר לשלוח את הכסף. בצר לו פנה ראובן ללוי שדר בשכונתו, וביקש ממנו שילוה לו את הסכום הנ"ל, ומיד כאשר יקבל את הצ'ק של שמעון ימסור אותו ללוי לפירעון.

לוי הסכים, אך התנה כי שמעון ימסור את הצ'ק ליד יהודה - ידיו של לוי - שדר בעירו של שמעון. לוי התקשר אל יהודה וביקש ממנו כי כאשר יהיה בידיו את הצ'ק של שמעון שיתקשר להודיעו הוא - לוי - ימסור את המעות ליד ראובן עבור כך.

ואכן, יהודה התקשר אל לוי ובישרו כי הצ'ק משמעון בידיו ועל פי זה מסר לוי את המעות ליד ראובן.

שאלה: מה ההלכה במקרים דלהלן:

(א) אם שמעון מבטל את הצ'ק? (ב) אם יהודה בחוסר אחריות איבד את הצ'ק של שמעון?

(ג) יהודה לא בדק את הצ'ק ולא ראה כי חלף סך 5,000 דולר נרשם עליו רק 500 דולר?

תשובה:

(א) שמעון אינו רשאי לבטל את הצ'ק. אם עשה זאת, יוכל לוי לתבוע ממנו שיתן לו צ'ק אחר תמורתו. לוי נתן את מעותיו לראובן רק בהסתמך על שמעון שישלח מעות. דינו של שמעון כעירב' שעל פיו הוציאו מעות.

יהודה אינו אחראי באם יבטל שמעון את הצ'ק. שליחותו היתה ליטול את הצ'ק ולהודיע ללוי על כך והוא עשה זאת. על לוי מוטלת האחריות לבטח את עצמו מפני ביטול הצ'ק של שמעון.

(ב) לא ניתן לחייב את יהודה על אובדן הצ'ק ברשלנותו. התורה פטרה מדיני ואחריות שומרים בכל פיקדון שהוא דבר שאין גופו ממון. דהיינו, שאין גוף הפיקדון עצמו שווה את ערכו, אלא הוא רק דרך לגבות את ממונו וכשטר חוב (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ס"ו סעיף ט"ל וסעיף מ' וסימן ש"א סעיף א'). גזירת הכתוב היא לפטור ואפילו את החמור שבשומרים, השואל. כל שכן שכך דינו של שומר חנם.

מצאנו שנחלקו הפוסקים מה דינו אם נאבד בפשיעה, ויש שחייבוהו לצאת ידי שמים (שם). אמנם, תמיד יטען השומר 'קים לי' כדעות הפוסקות אותי (פתחי תשובה סימן ש"א סק"ד ועיין ערך ש"י סוף סימן ס"ו). יש שחייבוהו לצאת ידי שמים, ככל גרמא בפשיעה (אמרי בינה - הלכות פסח סימן ה') אך יש שפטרוהו וסבירא להו שהתורה פטרה אף בפשיעה ואפילו אינו חייב לצאת ידי שמים (ערך ש"י - חושן משפט, סימן צ"ה סעיף ד'. וראה כל זה בארוכה בספר 'הצ'ק בהלכה' פרק י"ז ענף ב').

(ג) הדבר תלוי מה היתה שליחותו של יהודה. אם רק נדרש לקחת את ההמחאה ותו לא, פטור הוא. אך אם היה מצופה ממנו שיבדוק את הסכום הרשום על הצ'ק ולאשר זאת באזני לוי, נושא הוא באחריות. למה הדבר דומה? לשולחני שאמר שמתבע טובה היא וטעה. בשני המקרים 'גרמי' הן, וחייב (ראה סימן ש"ו סעיף ו'. ועיין דברי חיים נוקי ממון סימן ח' אות ב'. וראה שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קכ"ט סעיף ב', סמ"ע וש"ך סק"ד דוגמא נוספת של יסוד זה).

יהודה אינו יכול לטעון שאף אם היה בודק לא היה מועיל, שיכול שמעון לבטל את הצ'ק. זה אינו מחמת שהיה הצ'ק לראיה ביד לוי לתבוע את שמעון על כל הסך המופיע בצ'ק (ראה סי' שפ"ו סעיף ב' וכנסת הגדולה, הגהות הטור ס"ק פ"ה ושו"ע סי' ס"ט סעיף ב').

מעשה שהיה

- או שמא?

- או שהבני יודים גם הם יפסידו שבוע אחד מהחצי השני! כך, כל משפחה תהיה חצי קיץ פחות שבוע! אבל לא רק אנחנו נפסיד!

- אני לא יודע. אני מאמין שאח שלי יותר לי ואסדר עמו על כך.

- למה אתה קורא לזה שהוא 'יוותר' לך???

- התערבה רעייתי - אני חושבת שבדין מגיע לנו שכך יהיה!

- בכדי לדעת את הדין, עלי לברר אצל רב. לא אוכל לבדי להחליט זאת!

מצאנו בתשובות החתם סופר (חושן משפט, סימן קע"ט, והובא בתפתי תשובה, חושן משפט, סימן קע"א ס"ק ח') שנדרש לשאלה דומה לזו.

הבית והעליה השייכים לשני אנשים בשותפות, וזה דבר השותפות: במשך שנתיים ידור האחד בבית והשני בעליה, ובשנתיים הבאות הליפך וחוזר חלילה.

ויהי היום, והעליה היתה למאכולת אש ולא יכלו לדור בה ונשאלה שאלה: האם ההפסד יעלה כולו לחלקו של זה שבתורו נשרפה העליה, או שמא יחלקו ההפסד בשוה ויחלקו מעתה שניהם בבית יחדיו.

ופסק שם שלגבי הגוף אכן שותפים הם שוה בשוה. על כן בבניית העליה מחדש יחלקו ביניהם בשוה.

אך לגבי הפירות, דהיינו המגורים בבית, הפ' סיד מי שכעת זמנו לדור בעליה וחלקו הוא שנושרף. פשיטא, שאם לאחר שיעבור תורו למגורים בהעליה והעליה תעמוד עדיין בחורבנה, שיוציא בעל העליה והשתא את שותפו וידור הוא בבית, מעתה המגורים בו הם פירותיו ורכושו.

לכאורה היה נראה להשוות בין המקרים ולדון דברי החתם סופר לשאלתינו. מאחר והבית/הבאנגאלי"א על תילו עומד אלא שלא ניתן להשתמש בו, הרי שההפסד יושת על מי שפירותיו הם אותם שני שבועות, דהיינו ר' שמואל.

אלא שאין הנידון דומה לראיה. בנידון דהח' תם סופר כבר דרו שניהם כל אחד בחלקו, המגורים נחשבים לקנין של ההסכם שביניהם. אך כאן, שעדיין לא נכנסתם לגור, הרי שלא קנה ר' שמואל עדיין בחלקו את שני השבועות הראשונים ולא משלו נחסרו.

אשר על כך, צדקה טענת רעייתי ועליהם לחלוק שוה בשוה את שבועות הנותרים שבהם ניתן להשתמש בבאנגאלי"א.

אמנם, באם נזק זה המונע מלדור היה קורה לאחר שמשפחתו של ר' שמואל כבר נכנסה למעון הקיץ, הרי שהיו שבועיים אלו יורדים מחלקם ולא מחלקם של המשפחה השניה וכדברי החתם סופר.

המשך הערות מפסקי דינים

התורה לראות הפסוק העולה כי היא חיינו, וכן עמא דבר, עיי"ש, וידוע שגדולים סמכו על גורל כדוגמת גורל הגר"א ושאך קדמונים, וע"ע שו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות מ"א, שיוירי ברכה יו"ד שם אות ו', והאריכו המחברים בבירור גרדי ענין זה. [11] דברים י"ח י"ג. [12] חו"מ סי' קע"ג, קע"ד. [13] ראה שו"ת בית שלמה חו"מ סי' מ"ט, ערך ש"י סי' קע"ג סעיף ב'. [14] ראה יד רמ"ה ב"ב פרק א' אות קנ"ח, וע"ע בפתי תשובה סי' קע"ד ס"ק א' משר"ת שבות יעקב ח"ב סי' קס"ז שבזמנינו שיש כמה חששות לפסוק כל דאלים גבר ולכן יחלקו עפי" גורל, וכע"ז בביאור הגר"א על משלי י"ח, י"ח עיי"ש, ופרטי הדין עוד יבוארו בע"ה. [15] במדבר כ"ו נ"ה, יהושע י"ח י', ב"ב קכ"ב א' וראה רש"ם שם ד"ה והיה, וירושלמי יומא פרק ד' הל' א' (פרחי כהונה מעלים הגורל). [16] באופן החלוקה ליחידים כתב הרמב"ם בשיטה מקובצת ק"י ב' שהיה בלי גורל, אבל בדין קכ"א ב' כתב שהיה ע"פ גורל בלי א"ת, וכ"כ הרמב"ן במדבר כ"ו נ"ה, ובמהרי"ט קדושין כ"ו א' כתב בפשיטות שחילקו לכל יחיד בגורל וא"ת, וע"ע שו"ת דבר אברהם ח"א סי' ל' אות י"ב. [17] ראה ב"ב קכ"ב א' דלאו דור קא שווים אלא שבבנילו דמי, כפי שיתבאר עוד להלן. [18] ב"ב ק"ו ב', וראה להלן מחלוקת הראשונים האם זוכה לגמרי או רק מברר, וע"ע אופני החלוקה ע"פ הגורל. [19] רש"ם ב"ב ק"ו ב' ד"ה האחין. [20] ראה פלפולא חריפתא ב"ב פרק ד' סי' ב' אות ט', אבל ראה ערך ש"י סי' קע"ג סעיף ב', וע"ע רמ"א סי' ר"ז סעיף י"ג מחלוקת הפוסקים בשניהם אינם יודעים אם הוא אסמכתא. [21] ב"ב שם, אמר רב אשי, וראה להלן שנחלקו האם הגירסא 'אלא אמר רב אשי, ונפק"מ לדינא. [22] רש"ם שם ד"ה רב אשי, ולא גרס 'אלא אמר רב אשי, וביאר שבחלוקת הארץ (שהחלוקה היה ע"פ הדיבור) לא נגמרו להקנות בלי האורים ותומים אבל חלוקה שמעצמם רוצים בגורל, די בהנאה לציית אהדדי שקונים בגורל קנין גמור, וכ"כ הנמוקי יוסף שם, והר"ן בשיטה מקובצת, וזו שיטת הרמב"ם הל' שכנים פרק ב' הל' י"א, וסי' קע"ג סעיף ב', וראה בדינא דחיי ח"ב עשין פ"ב שפרש שהרמב"ם גרס 'אלא אמר ר"א' ומשווה דעת הרא"ש והראב"ד והרמב"ם והגורל קונה, עיי"ש, אך לא נראה כן דעת שאר המפרשים כדלהלן. [23] שו"ת הרא"ש כלל צ"ב סי' ח' הובא בטור סי' קע"ג סעיף ב', וכן פסק הרמ"א שם, וכתב הב"ח שגורס הרא"ש היא 'אלא אמר רב אשי' שחזר בו ולא למד דינא דגורל מחלוקת הארץ (ומפני שתועלת הגורל הוא לברר מועיל הגורל לבירור שיכול לזכות בו בלי הסכמה נוספת אבל אינו קונה), וראה ראב"ד שם שכתב על הרמב"ם הנ"ל שלא נתחווורו דבריו, וכתב הלחם משנה שסובר כהרא"ש, וכן נראה מדבריו בשיטה מקובצת שם, אך ברא"ש ב"ב פרק ז' סימן ב' העתיק לשון הר"ף ומשמע שהגורל קונה, וסותר מה שכתב בתשובה (וכן תמה בדין הבית שם), ובפלפולא חריפתא אות ט' מפרש שגם בהלכות כוונתו שקונה רק לבירור החלוקה ורק ביאר שהבירור בגורל מועיל הגם שדומה לאסמכתא וגרע מאם נתרצו מעצמם, עיי"ש ומשמעות דבריו שאף לרא"ש א"א לחזור מהגורל, וראה הערה 24. [24] ב"ח סי' קע"ג סעיף ב', וכן מבואר מדברי הפרישה וסמ"ע ס"ק ה', וכ"כ שו"ת מהר"י ברונא סי' קכ"ח בתו"ד. [25] שו"ת מהר"י ברונא הנ"ל כי היה ע"פ הדיבור, וע"ע סי' ק"ל, וב"ח שם, ברם בשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' נ"ו אחר הפלפול העלה דלדעה זו אף בחלוקת הארץ לא זכור ע"ד מהר"י ברונא סי' קע"ג סעיף ב' פסק כדעת הרמב"ם שקונה, והרמ"א כתב 'מיהו הרא"ש כתב דאין הגורל קונה, מיהו בשו"ת בית שלמה הנ"ל הוכיח שהרמ"א הכריע כן בס"ר ר"ז סעיף י"ג שאגב דבעי למקני קני מסלק האסמכתא עם קנין, ולכן אף בגורל ההנאה דצייתי אהדדי קונה רק עם הקנין של גורל, וע"ד שכתב הנהיבות סי' קע"ו ס"ק ג' שב'היה הנאה' בלבד לא מועיל במקום שאפשר לעשות קנין. [27] שו"ת מהרש"ם חלק ג' סי' קפ"ד ד"ה והנה ר"מ, שהעיקר לדינא שגורל קונה והמוחזק אינו יכול לומר ק"ל שהגורל רק מברר ויחזור בו לפני שהזוכה בגורל החזיק. [28] הב"י סו"ס קע"ד כתב מרבינו ירוחם מירושם נתיב כ"ו סוף חלק ב' מתשובת רה"ג שגורל קונה, והכנה"ג סי' קע"ג הגב"ב ב' דן אם יכול לומר ק"ל כהרא"ש, אכן בשו"ת משאת בנימין סי' ז' כתב בפשיטות כדעת הרא"ש, אבל בשו"ת בית שלמה הנ"ל וכן בשו"ת אמרי יוסף ח"א סי' נ"ו כתבו שזה ספיקא דדינא, ושכן נראה מכסף הקדשים סי' קע"ג. (וראה בהגהת בן המחבר בית שלמה שמצדד שהעיקר שקונה), וע"ע במנחת פתים שמהר"י ברונא סי' קכ"ח וסי' ק"ל וכן מספר חסידים סי' תש"א, מוכח שאינו קונה והשיג על היעב"ץ במגדל עוז אכן הבוחן פינה א' אות ק"י שכתב שקונה, ובספרו שו"ת אמרי יוסף ח"א סי' נ"ו חזר בו ממש"כ במנחת פתים ומדחה ראיותיו. [29] כסף הקדשים קע"ג סעיף ב'.